

L 1082 Byn, Sättna sn, Medelpad, L 1025 Lungersås, Götlunda sn, Närke. Det förefaller alltså som om U 777 skulle ha det enda uppländska runstensbelägget på namnet. Om namnet se vidare *DGP*, sp. 1224.

I Liljegrens *Run-Urkunder* (och i *UFT*) uppfattas runföljden 4—5 som **uk** och *UFT* översätter inskriften: ...» och Sigmund» ... Man kan emellertid icke vara alldeles säker på, att runföljden 3—5 skall uppfattas som felristning eller felläsning för **auk**.

778. Svinnegarns kyrka.

Pl. 98, 99.

Litteratur: B 634, L 731, 1452 a, D 1:100. Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, *Resejournal* (i Peringskiölds Monumenta 3); J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 60; N. R. Brocman, *Utdrag utur dagbok 1760* (i: J. G. Liljegen, *Samlingar av handskrifter rörande runstenar*, hs i ATA), *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 94 f; J. Fischerström, *Utkast til beskrifning om Mälaren* (1785), s. 133 f.; *Kyrkoinventarium 1829* (ATA); R. Dybeck, *Svenska runurkunder 2* (1857), s. 20, *Reseberättelse 1858, 1862* (ATA); H. Hildebrand, *Kronologiska anteckningar om våra runstenar* (i: *Månadsblad* 1879), s. 11; S. Grundtvig, *Oldnordisk Litteraturhistorie* (i: *Historisk Tidsskrift*, Tredie Række, V), s. 602; S. Bugge och E. Brate, *Runverser* (ATS 10), s. 138 f.; Emil Olson, i *Yngvars saga víðförla* (1912), s. 51; O. Montelius, *Svenska runstenar om färder österut* (i: *Fornvännen* 1914), s. 109; E. Brate, *Sverges runinskrifter* (1922), s. 73 f., *Svenska runristare* (1925), s. 66; S. H. Adlersparre, *Omkring Sigurdsstenarna* (i: *Personhistorisk Tidsskrift* 18, 1916), s. 22; N. Ahnlund, *Svinnegarns källa* (i: *Svensk sägen och hävd*, 1928), s. 53; E. Wessén, *Om Ingvar den vittfarne, en sörmländsk vikingahövding* (i: *Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria* XXX, 1937), s. 15, nr 20; S. B. F. Jansson, *Några okända uppländska runinskrifter* (i: *Fornvännen* 1946), s. 265, 266.

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 634); Dybeck, D 1:100; F. Braun, foto 1910 (ATA); H. Faith-Ell, foto 1933 (hos Wessén a. a., s. 14).

Runstenen står i vapenhuset, fastklamrad vid väggen.

Den tidigaste uppgiften om den märkliga runstenen finnes i *Ransakningarna 1667—84*: »I kyrckian i Sakrestije dören, ligger een stoor Runesteen med Bookstäfwer och rijtningar uthuggen, sammaledes i Stoore kyrekiodören på gafwelen äfwen een sådan Steen.» Dessa uppgifter åsyfta U 778 och 779, och det är sålunda tydligt, att U 778 på 1600-talet låg som tröskelsten i stora ingången till kyrkan. Var stenen ursprungligen har varit rest, veta vi alltså icke. — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Swingarns kyrkia. Åsunda härad» (B 634: »Svingarns Sockn. Kyrka»; L 731: »I Kyrkan.») — N. R. Brocman, som undersökte inskriften den 17 juli 1760, uppger i *Sagan om Ingvar Widtfarne*, att stenen låg i »Swingarn[s] Kyrkodör». Brocman skriver: »Härwid bör jag med Beröm ihugkomma den Wilfarenhet, som mig på detta Ställe, icke mindre än annorstäds, af Herrar, Kyrkoherdar, och flere Gynnare, wedersfors, i det Vice Pastor Hr. Mag. Bromark så wäl som Kyrkowärden Anders Andersson, oagtdadt min Wäg just uti Andetiden låg förbi Swingarns Kyrka, likwäl willigt tilhulpo, at jag fick denne Runsten så mycket mer i Dagsljuset, än han förr warit, som af Jämförelse med Ritningen kan synas. Jag hade ock förmodligen fåt honom ännu mer öpen, så framt det warit möjligt at få mera Folk til Hjälp at utur Muren uttaga flere Stenar, som betäcka det öfriga af denna Runskrift.» I *Utdrag utur dagbok* (1760) finnes följande skildring: »Infan sig uppå Pastoris Bud, Kyrkowärden Anders Anderson, och uträttade med tilhjälp af Järn och Hötstång så nog, at vi finge af Tegelstenarne i muren så många undan, at jag med möda kunde, utom det förr läsda, se hwarest Ormkropparne åter afskuro hwarandre, och framför **urpi**, - - **r × st**; så at meningen blifwer **austr sturpi**: och på undra Raden **un · sin · is · ati × aini** · som på Ritningen tydligare ses kan. — För at få mera Folk at ur Muren uttaga Stenarne på andra sidan inåt Kyrkan, lät jag wäl anmäla mig hos Grefwinnan och Öfwerstinnan på Haga; Men som hon var opasslig, fick jag inte tala vid hånne själf, utan swarades, efter nådig Befallning, hwad Hjälp en angick, at det war omögeligt.»

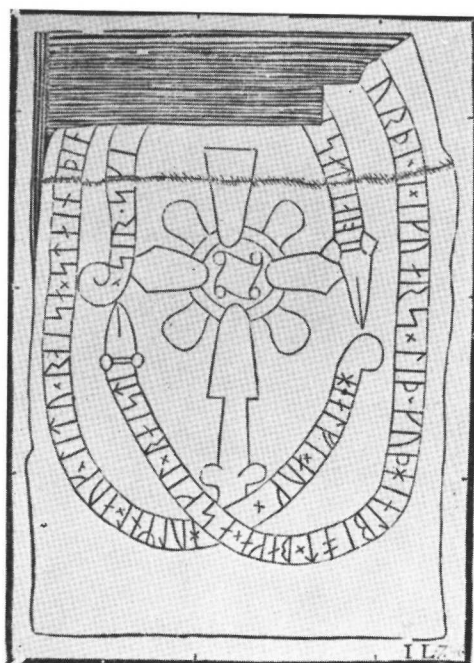

Fig. 219. U 778. Svinnegarns kyrka. Efter B 634.

I *Kyrkoinventarium* 1829 lämnas följande uppgifter om runstenar i Svinnegarns kyrka: »En liggande till tröskel vid ingången till Sacristian, öfvermurad på bägge dess ändar [= U 779.] En liggande till tröskel i Kyrkodörren, äfven öfvermurad på ändarne [= U 778]. En D^o under en pelare till Orgelläktaren [= U 780].» — Åren 1853 och 1854 togs U 778 ut ur kyrkoporten och inmurades i vapenhusets vägg. Detta framgår av Dybecks till Vitterhetsakademien ställda reseberättelse för år 1858, där han bl. a. skriver: »Den högst märklige runstenen i Svingarns kyrka (Bautil 634) har jag redan åren 1853 och 1854, efter anmodan af Nordiska Oldskriftsällskapet i Köpenhamn och på dess bekostnad, låtit upptaga ur dörrgolfvet och [i] vapenhusväggen inmura. Sedan dervid de öfvermurade delarne af inskriften blifvit blottade, har inskriften, som ofta varit åberopad och alltid orätt tolkad, omsider kunnat hel läsas och tillförlitligt tydas ...» I *Svenska run-urkunder* skriver Dybeck: »Vi ega inom denna kyrkas murar en af vårt lands märkligaste Runstenar ... Han låg till år 1853 såsom tröskel i dörren mellan vapenhuset och sjelfa kyrkan, med båda ändarna långt in i dörrposterna, i följd hvaraf inskriften var till betydlig del dold. På 1760-talet lät Brocman borttaga några stenar ur muren, hvarigenom den bautilska läsningen något litet ökades.» (I en not anmärker Dybeck, att det »aftäckta tillmurades derefter.») »Men Brocman finnes icke ens hafva rätt läst hvad han aftäckt. Kongl. Nordiska Oldskriftsällskapet i Köpenhamn tillkommer hedern att hafva räddat denna ovärderliga stenkrönika, och inskriften har derefter ändteligen kunnat riktigt förklaras. Det är nu sällskapets rätt att först bekantgöra ristningen i sin helhet.» Dybeck omtalar också, att den »omkring sex alnar länge stenens utmuring, upptagning och inmuring i väggen inuti vapenhuset skedde åren 1853—1854, under tillsyn af Herr D. Frunck och mig, samt kostade öfver 200 R:dr R:mt.» I *Sveriges run-urkunder* (D 1:100) omtalar Dybeck slutligen, att det »felande stycket, med delar af runorna **NR**, hela **p** och **l**, samt skiljetecknet, hvilket stycke ännu i slutet af 1600-talet funnits (se Bautil), saknades när stenen upptogs ur kyrkdörren, och har sedan förgäfvets blifvit sökt.»

Rödgrå granit. Höjd 2,35 m., bredd 1,33 m. Ristningen är tydlig; linjerna äro breda, rundade.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

pialfi × auk × hulmnlauk × litu × raisa × staina pisa × ala × at baka × sun sin × is ati × ain ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 sir × skib × auk × austr × stu[rpi ×] i × ikuars × lip × kup hialbi × ot × baka × askil × raist
 65 70 75 80 85 90 95 100 105 110 115

Pialfi ok Holmlaug letu ræisa stæina þessa alla at Banka (Bagga), sun sinn. Es atti æinn sex skip ok austr styrði i Ingvars lið. Guð hialpi and Banka (Bagga). Æskill ræist.

»Tjälve och Holmlög läto resa alla dessa stenar efter Banke (eller: Bagge), sin son. Han ägde ensam ett skepp och styrde österut i Ingvars här. Gud hjälpe Bankes (Bagges) ande. Äskil ristade.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. I 2 i finnes något ovanför mitten, i huvudstavens vänstra kant, en ojämn fördjupning, som icke är huggen. Nedre delen av bst i 8 u står i en djup vittring. 20 i är ej stunget. Igenom 33 a går den stora tvärsprickan. Sk saknas efter 33 a. 35 i är ej stunget. Sk saknas efter 42 t, efter 49 n och efter 54 s. I 50 s fortsätter runans översta led till undre ramlinjen (h). Denna fortsättning är emellertid smalare och grundare än övriga linjer, vilket visar att linjen är felristad; övriga s ha vanlig form. 62 i är ej stunget. Genom hst i 65 k går den stora tvärsprickan. 78 u har förlorat övre delen i kantbortfallet; runan är ej stungen. Av 79 r återstår nu endast ett stycke av hst nedtill; ett mycket kort stycke av bistavens nedersta led kan skönjas invid undre ramlinjen. Från 79 r till nästa nu bevarade runa (82 i) är avståndet 20 cm. Detta avstånd skulle normalt ge plats åt två runor och ett sk. 84 k och 92 k äro ej stungna. Sk saknas efter 94 þ; en fördjupning t. v. om 95 h är ej huggen. 110 i är skadat på mitten genom flagring.

Hadorph: 1 h, 2 e. Runföljden 10—18 uppdelas genom att ett sk har insatts efter 15 l, alltså hulmnl × auk. 33 a har icke observerats; 36 n. Efter runan 36 var ristningsytan, då Hadorph undersökte inskriften, dold av muren. Nästa synliga runa var 53 i; 60 o. Sk efter 63 r uppfattas som en punkt. Efter 66 i gick slingan åter in under muren och kom icke i dagen förrän vid 78 u. Stenen var då ännu oskadad i högra kanten, och runföljden 78—82 urpi × i × var därför fullt tydlig. Sk efter 100 i är överhoppat. Efter 116 t har oriktigt en runa (i) inskjutits. Leitz' avbildning ger flera exempel på »rättelser» av detta slag: sk efter 15 l förklaras av att de följande tre runorna bildade det välkända auk; att runan 33 a har överhoppats beror säkerligen på att undersökaren icke har väntat pluralisformen, och samma förklaring gäller felläsningen 36 n för s. Läsningen raisti i st. f. raist har samma grund. Denna oriktiga läsning upprepas ännu i Brate, *Sverges runinskrifter* (1922 och 1928). — Brocman frilade, som omtalats, en del av den i muren inskjutande ristningsytan, vilket förklarar, att han har läst nio runor mer än Hadorph. Brocman läser något bättre än föregångaren: pialfi × auk × hulmnlauk × litu × raisa × stain × pi . . . un · sin · is · ati × aini · sir · ski . . . tr × sturpi × i × iguars × lip × gup × hialpi × ot ×. — Dybeck: Efter 42 t insattes ett sk, bestående av tre i triangel ställda punkter. Runföljden 79—81 rpi × har gått förlorad. Den första ornamentslinjen efter 116 t uppfattas som en i-runna.

De i inskriften förekommande personnamnen äro alla väl kända från andra svenska runinskrifter. Sålunda är *Pialfi* belagt ett 15-tal gånger, se Sö 194. Namnet är också under medeltiden jämförelsevis vanligt i Sverige, men utanför vårt land förefaller det att ha varit föga brukat. — Kvinnonamnet *Holmlaug* är säkert belagt på Sö 88 och U 461. Skrivningen *hulmnlauk* kan jämföras med t. ex. *hulmnfastr* på U 876 Fockstad, Hagby sn. — Om sonens namn *Banki* se U 114, s. 171 f. — *Ingvarr* var tydligen redan under vikingatiden ett vanligt namn i Sverige. *Æskill* är belagt ett 15-tal gånger i svenska runinskrifter.

Om runföljden 53—54 is *Es*, som med all sannolikhet här är ett anaforiskt pronomen, ej ett relativt, se U 439 och där anförd litteratur.

Det *ser* (dat.), som förekommer i satsen *Es atti einn ser skip*, finnes vid verbet 'äga' någon gång i fsv. Det har en svag betydelse, som knappast kan återges på nusv. En översättning av *einn ser* med »ensam för sig» ger en alltför kraftig innebörd åt reflexivpronomenet.

Om ristaren *Æskill* se U 439 (s. 234 f.) och U 654 (s. 116) och där citerad litteratur. Påstående på det förra stället, att U 439, 644, 654, 661 och 778 »äro utförda av samme ristare», nämligen *Æskill*, har visat sig vara oriktigt. Däremot är det mycket möjligt, att *Æskill*, utom den signerade U 778, har ristat U 439 och U 661. Jfr dock uttalandet om ristaren vid behandlingen av U 661, s. 130.

Den förste som lämnar en tolkning av U 778 är N. R. Brocman: »Tjälff och Holmlög låto resa denne Sten (efter Bagge) sin Son, han ägde Ene. Han styrde Skep öster i Ingvars Led (eller Härfärd). Gud hjälpe Bagges Ande.» Till sin tolkning av den delvis dolda inskriften knyter Brocman följande reflexion: »Imedlertid tycker jag mig med nog Sannolikhet kunna sluta, at det Ene, som denne Runsten omtalar, måste vara samme Gård eller By, i anseende til hwilken Lislana, såsom mindre til Åbor eller Ågor, så blifwit kalladt. Och styrkes sålunda af denna Stenskrift den Gissning, som Sl. Biskopen D. Rhyzelius först gifwit tilkänna, at Staden Enköping fordom warit allenast en By, och hetat Ene, med hwilket Namn dess Omägor här äro betecknade. Man winner ock, i fall detta medgifwes, som synes mycket rimligt och nästan nödwändigt, det som mera betyder, nämligen tillika den Uplysning, at Enköping År 1050 wid pass ännu icke warit någon Köping eller Handelsplats.» Det är denna Brocmans tolkning som går igen i *Kyrkoinventarium* 1829, där det heter: »En utaf dessas [= runstenarnas] förut läsliga Runor lära hafva utvisat att den är upprest till minne af en *Tjälfs och Holmlögs son Bagga, som egde Ene och styrde skepp Öster i Ingwards Led.*» Dybeck, som därigenom att stenen på 1850-talet hade uttagits, kunde granska hela inskriften, anmärker i sin reseberättelse för år 1858: »Något *aini*, det man antagit betyda *Ene*, Enköping, finnes icke i inskriften.»

Den första riktiga tolkningen av runföljden 53—91 *is ati × ain × sir × skib × auk × austr × sturpi × i × ikuars × lip* × ger Grundtvig:

»Es átti einn sèr skip
ok austr stý(rði) í Ingvars lið.»

I sin helhet tolkas inskriften i *Runverser*: »Thjalve og Holmlaug lod reise alle disse Stene efter Banke sin Søn, som eiede alene for sig et Skib og styrede (det) østpaa i Ingvars Hær. Gud hjælpe Bankes Aand! Askell ristede (Runerne).»

U 778 är en i flera avseenden intressant inskrift. Runstenen är rest av föräldrarna till minne av en son, som med eget skepp deltog i Ingvarståget. Hur många skepp som deltog i den ödesdigra färden, veta vi icke. Ingvarssagan uppger visserligen, att antalet var trettio: Þá biozt Ynguar ur landi at leita sier vtlenzs rikis ok valdi sier lid ur landi ok þriatigi skipa aull alskiput . . . Litlu sidar sigldi Ynguar ur Suipiod med XXX skipa, ok logdu eigi fyrr seglin, enn þeir kuomu j Gardariki . . . (*Ingvars saga víðfjrla*, 1912, s. 11, 12). Hans Hildebrand påpekar, att vi kunna »vara vissa om, att Ingvar lemnade Sverige med åtminstone tre skepp, sitt eget, ett som tillhörde en man i Steninge-trakten och ett som egdes af Banke från Enköpingstrakten.»

U 439 har en formulering som något påminner om U 778: × *isturpi* × *austr* × *skibi* × *map ikuari* (»Han styrde skepp österut med Ingvar»). I detta sammanhang kan också Varpsunds-stenens inskrift (U 654) infogas: *is kuni + ual · knari stura* (»Han kunde väl styra skeppet»). Om man utgår ifrån att Ingvar har haft ett eget skepp, skulle vi sålunda veta, att i tåget ha deltagit åtminstone fyra skepp.

Uttrycket »(läto resa) stenar dessa alla» återfinnes på den märkliga runstenen vid Anundshögen, Badelunda sn (L 996). Med all sannolikhet bör uttrycket tolkas så, att man vid sidan av runstenen har låtit resa stenar utan inskrift.

Den ursprungliga platsen för U 778 är beklagligtvis okänd. Måhända har monumentet med »alla dessa stenar» från början funnits på den plats, där sedan Svinnegarns kyrka byggdes. Se vidare U 779. Dybeck vidrör frågan i sin reseberättelse för år 1862. Han skriver där: »De flere stenar, hvilka i inskriften på den bekanta Svingarnsstenen ... omtalas vara samtidigt resta, äro sannolikt inga andra än de mellan två och tre alnar långa bautastenar, som ligga spridda här och der i Husby by invid kyrkan ... Svingarnsstenens storlek talar för öfrigt mot en längre forsling.»

779. Svinnegarns kyrka.

Pl. 100, 101.

Litteratur: B 635, L 732, D 1:98. J. Bureus, Fa 6 s. 120 n:r 57 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 362; J. Rhezelius, Fa 10:1 n:r 106; Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Resejournal (i Peringskiölds Monumenta 3); J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 60; N. R. Brocman, Utdrag utur dagbok 1760 (i: J. G. Liljegren, Samlingar av handskrifter rörande runstenar, hs i ATA); Kyrkoinventarium 1829 (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 65; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941 (ATA), Några okända uppländska runinskrifter (i: Fornvännen 1946), s. 274 f.; G. Olson, Rapport till Riksantikvarieämbetet den 20 dec. 1946 (ATA); S. Lindqvist, Onaturliga runstenstransporter (i: Fornvännen 1947), s. 50 f.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i Fa 10:1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 635; Dybeck, a. a.; N. Lagergren, foto 1946 (i Jansson, a. a. 1946, s. 275).

Runstenen står rest omedelbart t. v. om kyrkans västra port.

Enligt Fa 6 (Caspar Cohl) låg runstenen »J Svinegarns Sacristi dörr». Cohls läsning visar, att större delen av stenen var dold av murarna. (Fa 5: »Svinegarn. S. Sacristie dörr».) Ovan teckningen i Fa 10:1 finnes samma uppgift om platsen: »Swingarn Sochn J Sachristie dören.» — *Ransakningarna* 1667—84: »J kyrkian i Sakrestije dören, ligger een stoor Runsteen med Bookstäfwer och rijtningar uthuggen»; jfr U 778. — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Swingarns kyrkia. Sacerstie dören.» (B 635: »I Kyrkan»; L 732: »I sakerstiedörren»). — N. R. Brocman undersökte, enligt utdraget ur dagboken, U 779 den 17 juli 1760; stenen låg »J Sacristidören». — Enligt *Kyrkoinventarium* 1829 låg stenen »till tröskel vid ingången till Sacristian, öfvermurad på bägge dess ändar.» Se vidare U 778. — Vid runinskriftsinventeringen 1941 låg runstenen fortfarande »som tröskel i dörren mellan kyrkan och sakristian, under ett träskydd.» I inventeringen föreslogs, att stenen skulle tagas ut ur dörren och resas. Detta skedde år 1946 genom Riksantikvarieämbetets försorg. Vid framtagningen visade det sig, »att den synliga delen av stenen blott utgjorde omkr. en tredjedel av hela stenen, och att således två tredjedelar lågo inne i muren på vardera sidan av dörröppningen. För att frilägga stenen måste

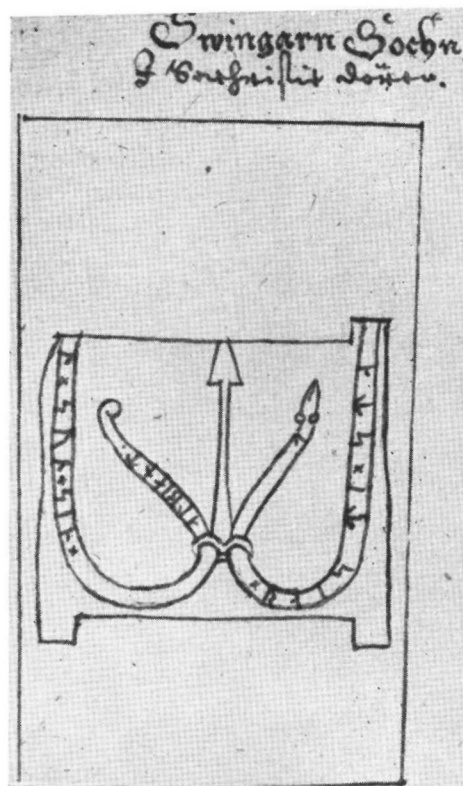

Fig. 220. U 779. Svinnegarns kyrka. Efter teckning av Rhezelius.